

Tóth Máté: A könyvtár mint találkozóhely - A PLACE projekt

A projekt általános célja megvizsgálni a lehetőségét annak, hogy a multikulturális helyi közösségekben működő közkönyvtárakat miként lehetne olyan helyszínékké formálni,

- amelyeket valamennyi csoport relevánsnak ítél;
- amelyek találkozóhelyként képesek funkcionálni a közösségben;
- amelyek támogatják a társadalmi tőke erősítését;
- és amelyek előmozdítják a demokratikus folyamatokhoz szükséges kultúrák közötti kommunikációt. A könyvtár olyan nyilvános tér, amelyben megvan a lehetősége annak, hogy a helyi közösségek lelegevőbb részeivé váljanak, hiszen a társadalom valamennyi szegmense számára kínálnak szolgáltatásokat. A könyvtár az identitásképzés, a társadalom tagjai közötti kapcsolatok (hidak) kialakításának egyik nélkülözhetetlen feltételét biztosítja: teret a találkozásra, mind fizikai, mind pedig virtuális értelemben, a világhálóhoz és annak közösségi szolgáltatásaihoz való hozzáférés nyújtásával. A kutatás arra keresi a választ, hogy az emberek mennyiben használják a könyvtárat mint közösségi teret, mennyire tekintik a könyvtárhasználatot a másokkal való fizikai és virtuális találkozás lehetőségének, illetve mennyire gondolják a könyvtári hálózat társadalmi tőke erősítésében vállalt szerepét relevánsnak.

A projektben továbbfejlesztik az alacsony kontra magas intenzitású találkozóhelyek koncepcióját mind a virtuális terek tekintetében, mind pedig fizikai értelemben. A magas intenzitású találkozóhelyek azok, ahol valami kifejezett cél érdekében azonos érdeklődésű emberek találkoznak. A demokratikus folyamatok és a kulturális tőke erősítése szempontjából ezeknek a jelentősége kisebb, szemben az alacsony intenzitású találkozóhelyekével, ahol a társadalom különböző szegmenseinek képviselői vannak jelen egyszerre. Ez utóbbiak esetében lehetőség nyílik a legkülönbözőbb társadalmi háttérű csoportokkal, személyekkel való találkozásra, interakcióra, egymás megismerésére és megértésére. Az alacsony intenzitású találkozóhelyeknek a multikulturális társadalmakban különösen fontos szerep jut az előítéletek lebontásának szükségessége miatt. A könyvtár egyértelműen alacsony intenzitású találkozóhelynek tekinthető.³

A könyvtárakban egyre nagyobb hangsúlyt kapnak a virtuális közösségi terek. Magyarországon a konyvtar.hu kezdeményezés⁴, Norvégiában a Norvég Digitális Könyvtár projektjei jelzik a virtuális közösségi terek fejlesztésének irányát. Az alacsony jövedelmi viszonyok között élő, otthoni internetkapcsolattal nem rendelkező emberek számára a könyvtár mint fizikai tér lehet a virtuális térhez való hozzáférés közege. A virtuális terek pedig sokak számára (pl. vendégmunkások, bevándorlók, menekültek, külföldi diákok) az otthonnal, a családtagokkal, a hazai közélettel való egyedüli kapcsolatot jelentheti. Különösen nagy jelentőséget kap mindez egy olyan városban mint Osló, ahol a lakosság csaknem 20 százaléka nem nyugati kulturális és nyelvi háttérű.⁶ Ez okból is hangsúlyt kell fektetni a könyvtár mint virtuális találkozóhely problémára, illetve a digitális és a fizikai terek kölcsönhatására.

Helyszíntől, a közösség szociológiai változóitól függően különböző találkozóhelyekre lehet szükség. A kutatás első lépéseként empirikus felmérést végeztek három oslói városrészben (Sondre Nordstrand, Sagene, Roa) és Tromsoben. A kiválasztott helyszínek a nemzetiségi megoszlás, társadalmi heterogenitás és történelmi sajátosságok mentén különböznek.

- Sondre Nordstrand külvárosi közösség Oslóban, amely 1970-80-as években épült ki. 33 000 lakosának egyharmada nem nyugati kulturális háttérrel rendelkező emigráns, 34 százalék pedig 20 év alatti fiatal. (szemben az Osló egészében mért 22 százalékkal) A jövedelmek az

oslói átlag alatt vannak. Területét tekintve nagy terület, amelyben nagyon különböző helyi közösségek élnek. A könyvtár megközelíthetősége helyi közlekedéssel helyenként problémás.

- Roa szintén külső városrész, ahol az előzővel szemben jellemzően középosztálybeliek laknak. A városrész 22 000 lakosából Osló egészéhez képest kevés az emigráns: 5 százalék alatt van a nem nyugati kulturális háttérrel bíró lakos. Az oslói átlagnál magasabb a jövedelemszint, és nagyon kicsivel több a fiatal (25%).

- Sagene belvárosi kerület, amely történetileg az oslói gyárak köré szerveződött. Ebből következik, hogy erősek a munkás tradíciók. Itt szintén sok bevándorló él. Életkori összetétel tekintetében kevés a gyerek (mindössze 13% a 20 év alatti), sok a középkorú (51% a 20-39 év közötti, szemben a 35%-os városi átlaggal).

- Az egyetlen vidéki helyszín Tromso, a maga 63 000 lakosával, amelyből mindössze 3 százaléknyi emigráns nem nyugati hátterű. Az életkori összetétel tekintetében a fiatalok a jellemzők: 27 százalék a 20 év alatti, 32 százalék a 20-39 év közötti. A város központi funkciókkal bíró megyeszékhely és egyetemi város. Tromso messze az északi sarkkörön túl fekszik, egyeteme a világ legészakibb felsőoktatási képzőhelye. A projekt a kvalitatív és kvantitatív adatgyűjtési módszerek széles körét vonultatja fel. A négy helyszínen 2006-ban telefonos interjúkat végeztek véletlenszerűen kiválasztott 250-250 válaszadó körében. A cél annak a megértése volt, hogy az emberek hogyan használják a könyvtárat találkozóhelyként és az aktív állampolgárság megélésének helyszínéként. Szintén ezekben a városokban, városrészekben zajlott a megfigyeléses adatgyűjtés, amelynek során egy kutató egy-egy olvasó egy-egy konkrét könyvtárlátogatását írta le meghatározott szempontok szerint (milyen tereket használt, beszélt-e valakivel, mennyi időt töltött a különböző könyvtári részlegekben stb.). A megfigyelést követően személyesen is megkérdezték a megfigyelt használókat, hogy az adott látogatás alkalmával mit csináltak a könyvtárban, és általánosságban, mennyire ítélik relevánsnak a könyvtárat mint közösségi teret.

A kutatás során fókuszcsoporth-interjúkat is végeznek, azzal a céllal, hogy azonosítsák a könyvtár mint találkozóhelyre vonatkozó felhasználói igényeket, illetve a könyvtár potenciális szerepéről vallott nézeteket. A fókuszcsoporth-interjúkat közösségek reprezentatív képviselőivel készítik (pl. vallásos szervezetek, etnikai csoportok szervezetei, kulturális intézmények, ifjúsági szervezetek, helyi politikusok, szociális munkások, tanárok). Bizonyos csoportok marginális társadalmi helyzetűeket képviselve sokkal inkább érzékelik a társadalmi korlátokat, így azok lebontásában, a könyvtár alacsony intenzitású találkozóhelyé fejlesztésében is segíthet a tapasztalatuk. A kutatás során megvizsgálják, hogy a közösségek vezetői miként határozzák meg az általuk képviselt csoport találkozóhelyre vonatkozó igényét, és milyen lehetőségeket látnak a könyvtári rendszerben.

A különböző társadalmi csoportok könnyebb megszólíthatóságát segíti, hogy a főiskola végzős hallgatói közül többen is részt vesznek a vizsgálatban olyanok, akik valamely marginális helyzetben lévő csoportot kutatnak, így velük szorosabb kapcsolatrendszerrel bírnak. Egy diák a norvégiai (mindössze pár száz fős) cigányság könyvtári ellátásából írja a szakdolgozatát, így személyesen ismeri a vezetőiket. Másik végzős hallgató, aki saját maga is iráni származású bevándorló, a muszlim nők könyvtárhasználatával foglalkozik. Ez utóbbi különösen kényes kérdés. Szemben más nyilvános szórakozóhelyekkel, a könyvtárat biztonságos helynek tekintik a muzulmán családok, ahova elengedik a lánygyermeküket is. Ez szinte az egyetlen olyan nyilvános közösségi tér, ahol lehetőségük nyílik a társadalmi szokások megismerésére, a szocializációra és az integrációra.⁷

A projekt multidiszciplináris, ami megköveteli, hogy a könyvtárosok és szociológusok mellett építészeket is bevonjanak. A PLACE projekt eredetileg három intézmény együttműködésével indult, az Oslói Főiskola és a Tromso-i Egyetem mellett az Oslói Építészeti Főiskola is részt

vesz benne a kezdetektől. A projekt első eredményei az Information Research 2007. évi 4. számában jelentek meg.⁸

2008-ban merült fel a projekt nemzetközivé szélesítésének ötlete, párhuzamos adatfelvétellel több európai partnerországban. A projekt része az északi (skandináv és balti) országokban működő könyvtárosképző intézmények közötti közkönyvtári kutatási együttműködésnek, azonban a tervek szerint tovább szélesítenék a résztvevők körét. Az Oslói Főiskola több európai és tengeren túli intézménnyel is alakított ki együttműködést a múltban. Az Egyesült Államokban a coloradói és a washingtoni egyetemeken folytak hasonló kutatások a közkönyvtár mint találkozóhely témában, Japánban pedig a Yokohamai Egyetemen. Egy svéd, norvég, magyar együttműködés keretében Európában is vizsgálták a közkönyvtár helyi közéletben betöltött szerepét, Nagy Attila részvételével.⁹ A nemzetközi együttműködési lehetőségek tehát igen széleskörűek (sőt, sok esetben személyes jó viszonyra is alakultak).

A nemzetközi együttműködés konkrétumainak megbeszélésére 2009 februárjában értekezletet hívott össze az Oslói Főiskola, amelyre magyar részről két intézmény, a Könyvtári Intézet és a Nyugat-Magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központjának könyvtár tanszéke kapott meghívást norvég, finn, svéd, dán, holland és brit partnerek mellett. Az értekezletet megelőzően négy kutatási irányt vázoltak fel:

1. Az északi könyvtári modell történelmi kitekintéssel;
2. A közkönyvtár mint találkozóhely (a szűkebb értelemben vett PLACE projekthez kapcsolódóan);
3. A közkönyvtárak mint az információs írástudás oktatói, közvetítői;

4. A közkönyvtár szerepe a szakmapolitikát alakító dokumentumokban. Az értekezleten az intézmények kutatási érdeklődésének a fényében ezek a témakörök jelentősen módosultak. Végül a résztvevők három kutatási projektben állapodtak meg. A témák erősebben kötődnek a PLACE projekt eredeti célkitűzéseikhez, ugyanakkor nem állnak azzal formális kapcsolatban. A kutatási érdeklődésnek megfelelően külön helyszínen zajlott tovább az értekezlet, hiszen meg kellett állapodni az egyes projektek célkitűzéseiben, a projektvezető személyében, a támogatásra való pályázásban és az egyes intézmények erőforrásainak mozgósításában.

1. Az északi könyvtárak történetének feldolgozása. A kutatás kapcsolódik a skandináv könyvtáros egyesületek százéves jubileumaihoz, és elsősorban skandináv könyvtártörténettel foglalkozó szakemberek vesznek benne részt. A projekt címe: "Libraries in the nation building process" (Könyvtárak a nemzetépítés folyamatában). A végső cél egy antológia készítése a témában. Szeretnének bevonni külföldi partnereket is, hiszen itt is nagy hangsúlyt helyeznek az összehasonlító kutatásokra. A projekt vezetését Illka Mäkinen (finn professzor) vállalta.

2. A könyvtári építészet trendjeinek kutatása. A kutatási projekt a könyvtár mint találkozóhely kérdéskör fizikai aspektusát járja körül könyvtárépítészetben érdekelt könyvtárosok és építészek részvételével. A projekt címe: Spatial Resources and Social Practices: Mapping of new Library Buildings. (Térbeli erőforrások és közösségi gyakorlatok: új könyvtárépületek feltérképezése) A céljuk az elmúlt tíz év könyvtár-építészeti remekeit feltérképezni, egyelőre dán-norvég együttműködés keretében, amelyet ők tovább szeretnének bővíteni. Magyarország is szóba került mint potenciális helyszín, ahol bemutatásra érdemes új könyvtárépületek vannak. A projekt vezetését Erling Dokk Holm vállalta.

3. A könyvtár mint találkozóhely szociológiai szempontú kutatása, különös tekintettel a multikulturalizmus kérdéseire. A projekt első lépéseként az európai könyvtár-politikai modelleket kívánja meghatározni, majd ahhoz kapcsolódóan a könyvtárhasználati modelleket. A kutatási program címe: "Models in European library Policies." (Az európai könyvtárpolitika modelljei) Első körben a nemzeti, helyi önkormányzati és szakmapolitikai dokumentumokat tekintik át és hasonlítják össze, majd ehhez képest kutatják, hogy a szakmapolitikai elképzeléseknek megfelelően veszik-e használatba a könyvtárakat az olvasók. A projekt

vezetője az amszterdami főiskoláról Frank Huysmans. Valamennyi kutatási projekt megegyezett abban, hogy az Európai Unió HERA (Humanities in the European Research Area) pályázatán szereznek anyagi forrást a kutatáshoz. A kommunikáció a LinkedIn közösségi portálon keresztül folyik. Formálisan a Magyarországot képviselő intézmények a 3. projektben kötelezték el magukat, de az együttműködésre nyitott bármely hazai kutatóhely (pl. könyvtártudományi tanszék) csatlakozhat bármelyik részprojekthez. Az értekezleten felmerült még portugál, lengyel, német, lett és észt partnerek bevonása, ez nagyban elősegítené a szakmai célok elérését. (Magyarország, sajnos, nem csatlakozott az Európai Unió HERA programjához, így a pályázásból sem tudjuk kivenni a részünket.)

A kutatás eredményeit nemzetközi konferenciákon és lektorált folyóiratokban kívánják terjeszteni. Emellett egy könyvkiadóval is szerződtek, amely nyomtatott formában fogja megjelentetni a projekt zárótanulmányát.

A PLACE projektben való magyar részvétel ígéretes lehetőségnek tűnik. A legfontosabb talán az, hogy a társadalmi tőke erősítésében a könyvtárak szerepét nekünk is újra kellene gondolni. Be kellene bizonyítani, hogy a könyvtárak mint társadalmi interakciós terek, mint a különböző háttérrel bíró csoportok számára egyaránt nyitott közösségi helyszínek - valós alternatívát kínálnak a társadalmi feszültségek oldására, ahol egymás megismerésére és megértésére is lehetőség nyílik.

JEGYZETEK

1 Audunson, Ragnar: The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. = Journal of Documentation, 2005. (61. köt.) 3. sz. 429-441. p.

2 PLACE: Public Libraries - Arenas for Citizenship
<http://www.hio.no/content/view/full/62215>

3 Audunson, i. m.

4 Kardos András-Füzessi Károly-Ládi László: Könyvtár.hu, olvasók és könyvtárosok közösségi tere = NETWORKSHOP 2009. Szeged, április 15-17.; Ládi László: Ügyfélkapu. Interaktív könyvtári portál könyvtárak és olvasók számára. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 5. sz. 14-18. p.; Kardos András: konyvtar.hu, = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2009. 5. sz. 18-21. p.

5 Tóth Máté: Online közösségi terek a használóknak és a könyvtárosoknak. Könyvtár 2.0 alkalmazások Norvégiában. = Könyvtári Figyelő, 2008. 2. sz. 265-280. p.
http://www.ki.oszk.hu/kf/e107_plugins/content/content.php?content.120

6 Ragnar Audunson: A könyvtárhasználók tájékozódásának segítése a változó világban. = Könyvtári Figyelő, 2005. 4. sz. 831-838. p.
<http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2005/4/ragnar.html>

7 Audunson, i. m.

8 Ragnar Andreas Audunson-Andreas Varheim, Erling Dokk-Holm-Svanhild Aabo: Public libraries, social capital and low intensive meeting places. = Information research, 2007. 4. sz.
<http://informationr.net/ir/12-4/colis/colis20.html>

9 Nagy Attila-Ragnar Andreas Audunson: Közkönyvtár, információs jártasság és a helyi közélet. Esettanulmány norvég-magyar összehasonlításban. = Könyvtári Figyelő, 2003. 1. sz. 103-122. p.